

היכל

מאסף תורני
לעמל התורה ועיון ההלכה

בענייני שבת ומועדים

קהילת
בני
הר נוף
ירושלים
תורה

עד היכן חובת ההשתדלות לשלם ולהמנע ממלאכה במצבי פיקוח נפש [חליפת מכתבים]

יצחק מרדכי הכהן רובין

הר-נוף עיר"ק ירושלים תובב"א

ערש"ק פרשת וארא תשע"ז

בס"ד

לכבוד הרב אליהו צבי אנסבכר ועמו חבריו עמלי התורה שליט"א

בכולל החשוב "מורשה ודעת" בעיר בני ברק

אחדשה"ט ושל"ת

יקרתכם הגיעני אודות הנידון בשאלות הנוגעות למצבים שונים של פיקוח נפש, כמה טורח יש על האדם לטרוח כדי שהמלאכה תיעשה בהיתר מבלי שיצטרך לדחות את השבת, וכמו כן מעין זו כמה ממון יצטרך האדם להוציא כדי להימנע מלדחות את השבת.

והבאנו בספר ארחות שבת כמה וכמה דוגמאות בעניינים אלו כפי שציננתם במכתבכם, והצד השווה בכולם שאין חובה על האדם העוסק בפיקוח נפש לטרוח טורח מרובה והבאנו שם את דברי הרמב"ם גבי עבודת בית המקדש בכהנים טמאים כאשר האפשרות לעבודה בכהנים טהורים היא על ידי שיבואו מחוץ לעיר שזה חשיב טורח גדול, ואין מחוייבים לעשות כן, ואמרין לכלל שטומאה הותרה בציבור, יעו"ש. ושאלתם במכתבכם, שהרי אדם חייב למסור את כל ממונו ולא לעבור על לאו, ועוד שאין זה פיקוח נפש אלא אונס ממון וכו'.

תשובת הדבר, שיש לתת הדעת להבחנה בין שתי פרשיות שאינן מחוברות כלל ועיקר והן: [א]. מצב שאין בו פיקוח נפש כלל. [ב]. מצב של פיקוח נפש שההלכה היא שהשבת נדחית מפניו. [ועוד יש לידע שבכל נידון עלינו להתייחס לכך שהוצאת ממון רב נחשבת כטורח גדול, יעוי"ש].

וארחיב בזה קימעא, יש מצב שבו לא עוסקים בפיקוח נפש וכל השאלה העומדת לפני האדם היא הפסד ממון, וכגון אדם שביתו ל"ע נשרף בשבת, ואין שם שום חשש של פיקו"נ, שאז השאלה העומדת לפני האדם היא הצלת ממונו או כיבוי האש, ובזה אדם צריך למסור את כל ממונו ואסרו לו אף אמירה לנכרי.

ומאידך יש מצב שהוא כבר פיקוח נפש וכגון יולדת שנצרכת לרופא פרטי בשבת, אלא שהרופא שנמצא בבית החולים דורש סכום יקר מאוד, ומאידך רופא אחר שנצא

מחוץ לבית החולים דורש סכום נמוך, אמנם הוא צריך לנסוע לבית החולים בשבת. ובנידון זה מדינא השבת אמורה להידחות בפני הפיקוח נפש, והשאלה העומדת לפני השואל היא כמה טורח עליו לעשות ולא להשתמש בהיתר שלימדונו חכמים ששבת "דחוייה" בפני פיקוח נפש. ואין אומרים בזה שכיון שיש רופא שהוא יקר לפנינו, ממילא כבר היולדת לא נחשבת במצב של פיקוח נפש, זה אינו, דאם הסכום שרופא זה דורש הוא יקר באופן שנחשב כ"טורח גדול" הרי שהשאלה העומדת בפני השואל כעת, אינה האם להפסיד את כל ממונו ולא לעבור על איסור, אלא השאלה היא כמה עליו לדאוג ולהשתדל שהשבת לא תהיה "דחוייה" אצל הפיקוח נפש. [ופשוט שרופא זה שיסע בשבת נחשב שבא לצורך פיקוח נפש להצלת היולדת ולא להצלת הממון], ובזה אמרינן את הכלל שבטורח גדול לא מחייבים את האדם למנוע את דחיית השבת. והוא ממש כעין העבודה שנעשית בבית המקדש בטמאים, למרות שעל ידי טורח אפשר לעשותה בטהורים.

וישנה ראייה מפורשת לדין זה מדברי המשנ"ב בהלכות פסח בסי' תס"ו גבי איסור דבל יראה שלא ילעוס אדם חיטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות שהרוק מחמיץ, וכתב המשנ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דכל זה אם מכתו אין בה סכנה, אבל כשיש בה סכנה מותר אף במקום שיש לאו דב"י, אם רק אפשר שרפואה זו תועיל לו, ואין בקל לעשות בדרך היתר, ואפילו אכילה ושתייה של חמץ נמי מותר לרפואתו כיון שיש בו סכנה, עכ"ד.

ודברי המשנ"ב ברור מיללו שאם אפשר לעשות "בקל" בדרך היתר לא התירו אבל אם א"א התירו, ולכאורה אמאי לא נימא שאדם צריך לטרוח ולעשות הכל כדי לא לעבור על לאו, ותשובת הדבר היא כנ"ל, דכיון שיש לפנינו מצב של פיקוח נפש הרי שהאיסורים נדחים בפני פיקו"נ, ורק כאשר אפשר "בקל" לעשות בדרך היתר אמרינן לאדם שלא לדחות את הלאו.

ביקרא דאוריתא

יצחק מרדכי הכהן רובין

קפד • היכל הדעת - עניני הלכה ממורינו הרב שליט"א

יוסף ליברמן

רב קהילת "בית תפלה" קרית הרצוג ב"ב

ראש כולל "מורשה ודעת" הלכה ב'

בפ"ד, יום ג' פרשת בא תשע"ז

לכבוד הגאון ר' יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א בעמח"ס אורחות השבת

אחדשה"ט בשמחה רבה קיבלנו בכולל המכתב שבו נתבאר מש"כ בספר אורחות שבת בענין שיעור טירחא שחייב אדם לטרוח ע"מ לחסוך מלאכות לפיקו"נ. וכ"ת שליט"א הוכיח מדברי המ"ב בסי' תס"ו סק"ב דכל שאין בקל לעשות בדרך היתר מותר לעשותו באיסור, וממילא טורח רב או מחיר יקר כ"ז בכלל אינו קל דא"צ לטרוח בשביל פיקו"נ.

ולענ"ד שקשה להוכיח כ"ז מדברי המ"ב הנ"ל, דכונתו נראה דאם א"א להתרפאות בקלות בהיתר משום שיש טורח יש חשש שיתאחר הרפואה, ולכן מותר להתרפאות באיסור, דאין אדם חייב להתרפאות בדרך של טירחא וקושי כיון שבפיקו"נ הזריז ה"ז משובח ויש לנקוט הדרך שקל יותר. וכ"ז מפני שיש קושי וטירחא באופן הרפואה עצמה, אבל אם אין שום הבדל בגוף הרפואה, וכגון רופא שצריך להיות בבית"ח בשעה מסויימת ויכול להגיע ברגל בזמן אף שיש לו טורח אין שום היתר לנסוע ברכב ולעשות מלאכות כיון שאין שום שינוי בגוף הרפואה, וקיי"ל דכל שאין צורך של סכנה חייבים להמתין [אם לא שנימא דאם לא נתיר לו לא יבא בעתיד ועוד שיקולים].

ואביא עוד ב' דוגמאות למעשה, ואבקש מכת"ר להודיענו מה דעתו בענין זה. חדא, אברך שבנו נחתך חתך במצח והוצרך ללכת לבית החולים, ותחת ללכת לבית"ח כאן בעיר החליט ללכת לבית"ח רחוק ע"מ להשיג פלסטיקאי שיעשה הניתוח באופן שלא ישאר צלקת. ולכאו' נראה דכיון דהבית"ח בעיר עושים את התפירה בבחינה רפואית באופן המועיל ביותר, אין רשות ללכת לבית"ח הרחוק ולהוסיף הרבה מלאכות בשביל היופי. והצורך בפיקו"נ שמתיר בפרט למ"ד דחווה הוא הסכנה שבעבורה נאמר וחי בהם, ולכן למען היופי אין היתר להוסיף מלאכות אף שעסוק בפיקו"נ.

עובדא שניה היה בירושלים, כאשר אשה עמדה ללדת והגיעה לבית חולים כל החדרים היו תפוסים והציעו לה חדר בתשלום, והחליטו להמשיך לבית חולים אחר לחסוך הכסף. והנה גם כאן אחרי שיש ביה"ח שמטפל טוב בענין הרפואה, ללכת לבית"ח אחר ע"מ לחסוך כסף הוא לכאו' מלאכה לצורך הכסף ולא לצורך פיקו"נ. ואף שעסוק בעיקר בשביל הפיקו"נ, מ"מ כל מלאכה שנעשה צריך שיהיה צורך של פיקו"נ וכשהצורך הוא החסכון לכאו' אין היתר. והנה לפימש"כ כת"ר באורחות שבת יש מקום להתיר גם באופנים הנ"ל, ואשמח לשמוע דעת כת"ר בענין זה. [אמנם י"ל בגווני הנ"ל

עד היכן חובת ההשתדלות לשלם ולהמנע ממלאכה. _____ . קפה

דאחרי שנמצא סמוך לבית חולים ולא צריך למלאכה כדי להגיע לשם, כל שעושה מלאכה ע"מ להגיע לביה"ח אחר ה"ז ודאי לא נחשב עסק של פיקו"נ, ורק באופן שיש לו שני דרכים יכול לבחור הרחוק יותר בשביל לחסוך וכדו' וגם זה צ"ע].

וכידוע מש"כ בזית רענן ח"א הלכה ב' ומובא במנח"ש ח"א סי' ז' שצריך למסור כל ממנו ע"מ שלא לעבור איסור שבת גם בפיקו"נ ולא גרע מזה טורח, וממילא בגוונא הנ"ל [וכן מש"כ באורחות השבת סי' כ' סעיף צ"ט] נראה שיש להחמיר ואין רא' מדברי המ"ב בהל' פסח וכנת' וכ"כ בספר תורת היולדת פ"ח ס"א ובהערות שם.

ואודה ולא אבוש דהננו צריכים לרב בענין זה ולכן אנו מבקשים לכת"ר לחזור ולהבהיר לנו ענין זה. והננו מקוים לתשובה מהירה לזכות את הרבים היות שאנו עסוקים כעת בענינים אלו.

יוסף ליברמן

☆ ☆ ☆

יצחק מרדכי הכהן רובין

הר-נוף עיה"ק ירושלים תובב"א

ערש"ק פרשת בא תשע"ז

בס"ד

לכבוד הרב הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א

רב קהילת "בית תפילה" קרית הרצוג בני ברק

וראש כולל ב"מורשה ודעת"

אחדשה"ט וש"ת

הריני בזה בעניין הספיקות שהעלה כת"ר במכתבו אודות נידונים שעולים על הפרק בענייני פיקוח נפש, ואומר נאמנה ששאלות אלו אף שבהבטה בעלמא נראות דומות, הן שונות זו מזו. וכפי שיתבאר אי"ה בהמשך הדברים.

כת"ר העלה במכתבו ב' ציורים:

[א]. מי שיש לו חתך במצחו ויש לפניו בית חולים בעירו שבו אפשר לבצע את תפירת החתך מבלי צורך לנסוע בשבת, ומאידך ישנו בית חולים רחוק שבו יש רופא פלסטיקאי שיתפור את הפצע היטב מבלי להשאיר רושם של צלקת כלשהי, האם מותר לו לנסוע בשבת לבית החולים הרחוק.

[ב]. יולדת שהגיע לבית חולים והיו כל חדרי הלידה תפוסים והציעו לה חדר בתשלום, ומאידך אם תיסע לבית חולים אחר תקבל חדר לידה בחנם ככל שאר היולדות, האם מותר לה לנסוע לבית החולים האחר על מנת לחסוך את תשלום החדר.

וכתב כת"ר בב' הנידונים הנ"ל שאסור לנסוע לבית החולים השני, כיון שהנסיעה איננה לצורך פיקו"נ אלא לצורך חסכון הכסף. והוסיף שלפי מה שהבין מתוך מש"כ בארחות שבת יש מקום להתיר גם באופנים הנ"ל. [והיינו ע"פ מה שכתבנו שם שיולדת שהגיע לבית חולים והיא צריכה רופא פרטי לצורך לידתה, ויש שם בבית החולים רופא מומחה שמוכן לבצע את הלידה אלא שהוא דורש סכום גדול עבור פעולתו, ומאידך יש רופא מומחה שדורש סכום נמוך עבור הלידה, אלא שהוא יכול לבוא רק על ידי חילול שבת, שכתבנו שאין היולדת מחויבת לקחת את הרופא היקר שכבר נמצא בבית החולים, היות והיא במצב של פיקו"נ שהשבת נדחית בפניה, ואין היא חייבת לטרוח בטרחה גדולה ביותר למנוע חילול שבת זה, וגם על זה מעיר כת"ר שאין בזה היתר דמאחר שהרופא המומחה נמצא בבית החולים תו אין היולדת בסכנה, וממילא הבאת הרופא הזול אינה לצורך פיקו"נ אלא לצורך הצלת ממון].

והנה בציור הא' גבי מי שיש לו חתך במצחו, ודאי שאין לו היתר לנסוע לבית חולים אחר רק כדי שהתפירה תהיה ללא צלקת, דכיון שלצורך הפיקוח נפש די לו הרופא שנמצא בעירו מהכ"ת נתיר לו לחלל שבת לצורך הייפוי שאינו בכלל פיקו"נ, ופשוט. [ואינו שייך כלל לנידון המופיע בארחות שבת הנ"ל שעליו נסוב הדיון שלפנינו].

ובציור הב' גבי יולדת שמגיעה לבית חולים שכל חדרי הלידה תפוסים, תלוי הדבר מהו הסכום שמבקשים מהיולדת עבור החדר הפרטי, האם הוא סכום סביר או סכום גדול. דאם מבקשים עבור החדר סכום גדול הרי דינו ממש כעין נידון ב' הרופאים שהבאנו בארחות שבת וכדלעיל, ואם הסכום הוא נמוך אין זה שייך לנידון הנ"ל וכפי שאכתוב בזה בסמוך.

והנראה בזה הוא איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא, דלכאורה מה שיש לדון בנידונים אלו הוא דמאחר והפיקוח נפש כבר נמצא בפנינו, וכגון אותה יולדת שאחזוה צירי לידה, א"כ מצב זה לא מתבטל כל זמן שלא סיימה את לידתה, ואנו ממשיכים להתייחס אליה כחולה שיש בו סכנה לכל דבר, וממילא השאלה העומדת בפנינו כעת היא האם יש לה אפשרות סבירה למנוע את חילול השבת, שאז נימא לה למה לך לחלל את השבת, תטרחי ועל ידי כך לא תתחלל השבת על ידך. אמנם אם היכולת למנוע את חילול השבת היא רק על ידי הוצאה כספית גדולה או טורח גדול, בזה י"ל שמאחר וזו הוצאה חריגה וטורח חריג אין היא נחשבת כאפשרות כלל, דלא חייבה תורה את האדם בכה"ג כאשר בעצם הוא במצב של פיקוח נפש שהשבת דחווה לגביו. ואנו דנים זאת כמי שאין רופא לפניה כעת כלל. [וניסתי להבהיר זאת במכתבי הקודם בהרחבה]

ואיבעית אימא קרא, גבי כהן שהתירו לו להיטמא למת מצוה ויש לו אפשרות לשכור אנשים שיקברו את המת, האם נימא שמאחר ויש אפשרות שמישהו אחר יקבור בשכר תו לא הוי המת "מת מצוה". ועיין בדברי הנמוק"י שנפסק ברמ"א יור"ד סי'

שע"ד גבי כהן המיטמא למת מצוה, שכתב שאינו צריך לשכור אנשים בשכר, ומתוך דבריו כבר מתבאר יסוד זה שאין אנו אומרים שמאחר ויש אפשרות לשכור פועלים בשכר ממילא אין לפנינו מת מצוה, אלא דייננו ליה כמת מצוה, ולא מחייבים את הכהן להוציא מכספו, אף שעל ידי ההוצאה הכספית הוא יכול להימנע מלהיטמא כלל.

וכן גבי דין טומאה דחווה בציבור שכתב הרמב"ם פ"ד מביאת מקדש שאף למ"ד טומאה דחווה בציבור וצריך לחזור אחר כהנים טהורים, ולא אמרין שיעשו את העבודה בטמאים, כיון שהטומאה אינה מותרת רק דחווה, מ"מ אין צריך לטרוח להביא כהנים טהורים מחוץ ירושלים. וגם כאן יש לשאול לדברכם, למה לא נימא דהיות וישנה אפשרות בטורח גדול להביא כהנים טהורים, נמצא שלא הטומאה נדחית אלא הטורח נדחה, והביאור בזה הוא שטורח שאינו סביר אינו נחשב כאפשרות כלל.

וזוהי גם המשמעות הפשוטה והמחוררת בהבנת דברי המשנ"ב סי' תס"ו ס"ק ב' גבי איסור דבל יראה, שכתב השו"ע שלא ילעוס אדם חיטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות שהרוק מחמיץ, וכתב המשנ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דכל זה אם מכתו אין בה סכנה, אבל כשיש בה סכנה מותר אף במקום שיש לאו דב"י, אם רק אפשר שרפואה זו תועיל לו, ואין בקל לעשות בדרך היתר, ואפילו אכילה ושתיה של חמץ נמי מותר לרפאותו כיון שיש בו סכנה, עכ"ד. [והביאור שרצה כת"ר לדחוק בדברי המשנ"ב שאיירי שיתאחר ברפואה, הוא צ"ע].

ועיין משנ"ב סי' תנ"ד ס"ק י"ג שהביא בשם החיי אדם כלל קכ"ו דין י"ז וז"ל נ"ל דה"ה לפעמים כשאנשי חיילות עוברים שכופין ישראל לבשל להם מיני "גרויפין" אם יכול להציל את עצמו בממון מחוייב ליתן לפי יכולתו וכו'. ולכאורה יקשה אמאי מחוייב ליתן רק כפי יכולתו, ואמאי לא נימא ליה שצריך לתת את כל רכושו כדי שלא יעבור על לאו דב"י וב"י. וחזינן שאין על האדם חובה לתת את כל ממונו כאשר הוא נמצא במצב של פיקו"נ, וכנ"ל.

ונראה שאם ישנה יולדת שיש לה אפשרות להגיע לבית החולים או על ידי נהג מונית נכרי שיגבה עבור הנסיעה סכום רגיל ומקובל ומאידך יש לה אפשרות לנסוע עם ישראל אחר בחינם, ויולדת זו רגילה בימות החול לנסוע עם אוטובוס ואינה רגילה בהוצאת כספים עבור מוניות, חייבת בשבת לנסוע עם הנכרי אף שהדבר עולה לה ממון. והטעם בזה הוא כיון שהוצאה כספית כזו אינה נחשבת אצל רוב בני אדם כדבר חריג הרי זה בכלל טורח מועט שחייבת לעשותו למעט ככל האפשר בחילול שבת.

אמנם אם נהג מונית נכרי זה יבקש עבור הנסיעה סך גדול מאוד, נראה שמותר לה לנסוע עם נהג ישראל שעושה זאת בחינם או במחיר זול יותר, ואין אנו אומרים לה שתתן את כל ממונה כדי לנסוע בהיתר על ידי נכרי, וכנ"ל.

קפח • היכל הדעת - עניני הלכה ממורינו הרב שליט"א

וכן נראה דמי שגר בעיר צפת ונצרך לנסוע בערב שבת לירושלים בדחיפות לצורך טיפול רפואי, אין הוא מחוייב לשכור גמלא פרחא בהון רב כדי להגיע לירושלים לפני כניסת השבת, אלא יכול לנסוע כפי שהיה נוסע בימות החול לצורך בהול זה. [ומה שצייר בשו"ת זית רענן יש לעיין בו שאין דבריו ברורים די הצורך ואפשר שחסרים שם כמה תיבות, וצ"ע. ובשו"ת מנחת שלמה שציינתם לא איירי בזה, רק אהא שאין חייב חברו להוציא ממון וזה מה שהביא מדברי הזית רענן ותו לא מיד].

וכן רופא שנקבעה לו תורנות בשבת ובית החולים רחוק ממקום מגוריו מרחק הליכה רב, אין אומרים לרופא שיצעד ברגליו כמה שעות [אף אם הדבר לא יפריע לו אח"כ בתפקודו] דטורח כזה הוא בגדר טורח גדול שאינו מחוייב בו מאחר והוא עסוק להגיע לצורך פיקוח נפש, ומותר לו לחלל שבת בכה"ג כיון שהשבת נדחית מפני פיקו"נ.

וכן אדם שנצרך להזמין רופא לצורך פיקו"נ [ואין המצב בהול] והרופא גר במרחק הליכה רב מאוד, מותר לו לטלפן לרופא ולא צריך לטרוח וללכת ברגליו כמה שעות כדי לחסוך את המלאכות שיש בחיוג בטלפון.

ונלענ"ד לאחר כל הנ"ל שהוראה זו שנכתבה בספר ארחות שבת נכונה ומשנה לא זזה ממקומה.

ביקרא דאורייתא

יצחק מרדכי הכהן רובין

☆ ☆ ☆

יוסף ליברמן

רב קהילת "בית תפלה" קרית הרצוג ב"ב

ראש כולל "מורשה ודעת" הלכה ב'

בס"ד

כ' שבט תשע"ז

לכבוד הגאון ר' יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

בעמח"ם אורחות שבת

אחדשה"ט הנני להשיב על מכתבו בצפי' לתוספת בירור בענינים אלו ואשיב על סדר דבריו בעזה"י:

א. מש"כ בחילוק בין ב' המקרים א. מי שנוסע לבית חולים רחוק בשביל טיפול פלסטקאי, ב. לבין מקרה שאשה נוסעת לבית חולים רחוק כדי לחסוך כסף, וכתב כת"ר דבאופן א' בודאי אסור כיון דהנסיעה לביה"ח הרחוק הוא לצורך יופי ולא בשביל הפיקוח נפש, משא"כ בציור ב' כיון שהבית חולים דורשים סכום גדול וה"ז הוצאה חריגה ה"ז לא נחשב אפשרות כלל.

והנה אם הנידון הי' במילי דרבנן הי' יותר קל לשמוע סברות הללו, אבל ממון שאנו דנים במילי דאורייתא דהא לדינא פיקו"נ דחוי' ולא הותרה, ודעת כמה פוסקים דגם בדיעבד כל של"ה צורך לחילול שבת והשבת לא נדחית ה"ז נידון של חיוב חטאת וכן נראה בגר"ז סימן שכ"ח סי"ג^א) ממילא בנידון של איסור תורה חושבני שצריך ראיות ברורות.

ונראה דסברא הנ"ל לחלק בין ב' הנידונים לא ברור, דבפשוטו אף אם צריכים לשלם כסף ה"ז לא נחשב שאין אפשרות לפנינו, וגם מש"כ לחלק בין ב' המקרים הנ"ל צ"ב, דגם במקרה א' מצינו בפוסקים לענין מצ"ע שאדם מחויב לבזבז ממון, כל שיש נידון של מום וכדו', שאצל האדם זה שוה יותר מחומש ממונו ה"ז פטור. וכמש"כ האבני נזר ביו"ד סי' שכ"א לענין ילד שנולד ברגל עקום ואם לא ינתחו מיד עלול לישאר כן כל ימיו, ברם אם ינתחו אותו לא יוכלו למולו ביום השמיני וע"ז כותב האב"נ דלישאר ברגל עקומה הוי כיותר מחומש. וא"כ ה"נ לישאר עם צלקת ה"ז כבזבז סכום גדול של כסף, וה"נ נימא דכיון שעסוקים בפיקו"נ האפשרות לנתח ולהשאיר עם מום כל חיי האדם אי"ז אפשרות. רק בפשוטו בב' המקרים יש למעשה אפשרות לפנינו ולכן אסור לחלל שבת בשביל המעלה שמקבל בביה"ח הרחוק יותר כיון שמעלה זו לא שייכת כלל לגוף הרפואה.

ב. מש"כ ואיבעית אימא קרא גבי כהן שהתירו לו ליטמא למת מצוה וא"צ לשכור אנשים בשכר כמבואר ברמ"א ביו"ד סי' שע"ד מנימוק". הנה הנידון שם לענין כהן לטמא למת מצוה שאינו שלו, וה"נ כשאדם בא להציל חולה אחר י"ל דא"צ להוציא הוצאות רק יעסוק בהצלה בעצמו אף שזה בחילול שבת, אמנם שאני החולה עצמו שצריך להוציא שכר.

וז"ל הערוה"ש ביו"ד סי' שע"ד ס"ג, אע"ג דלעבור על ל"ת חייב להוציא כל ממונו לבלי לעבור שאני הכא שהרי אין רצונו לעבור ומצדו הי' הולך לדרכו אלא שהתורה הטילה עליו לקוברו ולמה יוציא מכיסו, ולא זה הוא מה שהטילה עליו התורה ע"כ. הרי עיקר ההיתר דמצדו הי' הולך לדרכו והתורה הטילה עליו לקוברו ולא להוציא הוצאות, וכ"ז לא שייך בחולה עצמו.

והמנח"ש כתב בכל זה דברים ברורים וז"ל בסי' ז' עמ' מ"א כי לא מצינו בשום מקום שחייב אדם לבזבז ממון למנוע אחרים מעשה דוחה ל"ת אע"ג שזה רק דחוי'

א) וכן דעת כמה פוסקים לענין עבודה בטומאה דאם יכול לאהדורי אטהרה ולא עשו כן למ"ד דחוי' העבודה מחוללת עיין מהרי"ט וישועות מלכו וכן משמע ברש"י ב"ק ק"י א' ד"ה מי מצו עבדי – העירוני.

קצ. _____ • היכל הדעת - עניני הלכה ממורינו הרב שליט"א

ולא היתר גמור, וה"נ גם כאן בפיקו"נ החולה עצמו צריך לבזבז ממון ואפשר שצריך לפייס גם את שכנו וכו' אבל האחרים אינם חייבים בכך וכו', אולם לפי דברינו רק החולה עצמו חייב לבזבז ממון עבור בשר כשר שנמצא לפניו ולא לאכול נבילה או לשחוט בשבת אבל לא אחרים עכ"ל.

הרי דבריו ברור מללו שכל דבריו שא"ח להוציא ממון הוא לאחרים ולא לחולה עצמו ואף שלא פירט כמה כסף צריך לבזבז מ"מ נראה דהוי כמש"כ שם לענין עשה דוחה ל"ת דחייב ליתן עכ"פ חומש מממונו והכא י"ל דחייב ליתן יותר כיון דמיירי בלאו, אבל עכ"פ ודאי משמע מדבריו דחייב להוציא יותר ממה שהי' רגיל לשלם ע"ז בחול.

ג. שוב כתב כת"ר להוכיח מטומאה דחוי' בציבור שכתב הרמב"ם דאף דמהדרינן אטרהר מ"מ א"צ להביא כהנים טהורים מחוץ ירושלים, ומוכח דטורח שאינו סביר אינו נחשב כאפשרות כלל.

נראה במקרה הזה הוי באמת אין אפשרות לפנינו כיון דאין כהנים בעיר רק בדרך רחוקה, אבל אין שום ראי' מכאן להיכא שיש רופא כאן על המקום ורק צריך להוציא ע"ז סכום כסף ואף סכום גדול כל שיכול לעמוד בזה ואף שהוא הרבה יותר ממה שהי' משלם בחול.

ד. ובהמשך הוכיח כת"ר הדברים ממ"ב סי' תנ"ד ס"ק י"ג שכתב אם יכול להציל את עצמו בממון מחויב ליתן לפי יכולתו ומוכח דא"צ ליתן כל ממון ע"כ. והנה מודינא דיש ראי' מכאן דא"צ ליתן כל ממון², אבל להדיא נראה דצריך להוציא סכומים גדולים כל שהוא לפי יכולתו, והיינו דלפי יכולתו ר"ל אם הוא יכול לעמוד בזה. ודוגמא לזה מחיי יום יום דאדם מוציא סכום גדול ע"י שפורס לתשלומין ומוצא עצות האיק לעמוד בסדרת התשלומין, ה"נ בענין הרפואה ע"מ למנוע חילול שבת יש להוציא סכומים באופן שיכול לעמוד בזה שלא ישנה את סדרי החיים שלו.

ועכ"פ נראה דלפי יכולתו אין הפי' שא"צ לשלם יותר ממה שמשלם בחול אלא לפי יכולתו היינו כל שיש לו יכולת להוציא הסכום שמבקשים.

ה. בסוף דבריו כתב כת"ר וכן רופא שנקבע לו תורנות בשבת ובית החולים רחוק ממקום מגוריו מרחק הליכה רב אין אומרין לרופא שיצעד ברגליו כמה שעות דטורח כזה הוא בגדר טורח גדול שאינו מחוייב בו מאחר והוא עסוק להגיע לצורך פיקו"נ.

2) ומסתברא דא"צ ליתן כל ממון ככיון דסו"ס יש היתר לפיקו"נ, אמנם מדמדמה הגרש"ז זצ"ל במנח"ש החולה עצמו לחובת הוצאה בדין עדל"ת, נראה דשם במ"ע השיעור חומש ובלאו השיעור כל ממון וצ"ע.

עד היכן חובת ההשתדלות לשלם ולהמנע ממלאכה. ————— קצא

והנה יש חוסר בהירות בדברי כת"ר, שמצד אחד נראה שא"צ לעשות יותר ממה שרגילים ומקובל בחול וגם לא להוציא יותר ממה שרגיל להוציא בחול. ולפי"ז לדוגמא ללכת ברגל יותר מחצי שעה אינו מחוייב, ומאידך כתב כאן דאין אומרים לרופא לצעוד ברגליו כמה שעות דטורח כזה הוא בגדר טורח גדול שאינו מחוייב בו, ומשמע דרק טורח גדול מאוד א"ח, וכ"כ דא"צ לשכור גמלא פרחא דהוי הון רב ומשמע דכל פחות מזה חייב. ובאורחות שבת פ"כ אות ל"ב כתב דביום חורפי א"צ ללכת מרחק קצר דהוי מאמץ חריג ולכאוף' מטעם דהוי חריג א"א לפוטרו רק באופן שאם ילך ברגל הוי קשה מדאי ולא יוכל לנהל דרכי הרפואה כמו שצריך, או דאם נחייב הרופא ללכת ברגל ימנע מלבוא לבית חולים וכדו'.

ולסיכום יש לנו כאן ב' צדדים בענין זה:

דעת כת"ר נראה דאף אם פיקו"נ דחוי' כיון דלמעשה קעסיק בהיתר א"צ לטרוח ולהוציא הוצאות כל שהוי חריג ויותר ממה שמקובל באופן הרגיל.

אמנם דעה השני' היא דכל שהטורח וההוצאה היא כפי יכלתו דיכול לעמוד בזה מבלי להרוס את סדרי החיים שלו ה"ה חייב לעשות כן.

ובודאי נראה דאם הגיע לבית החולים ויש רופא שיטפל בו בכסף דאסור להמשיך ולעשות מלאכה להשיג טיפול בזול יותר, כיון שעסק זה נעשה אך ורק לצורך חסכון כסף, והיינו כנ"ל באופן שיכול לעמוד בסכום הנדרש אף אם הוא כמה אלפים.

איברא צ"ב אם מדאורייתא מחויב להוציא ולטרוח, דדמי לדחוי, של עדל"ת דאם אפשר לקיים שניהם לא דחי, או דשאני פיקו"נ דאף לשיטות דהוי דחוי' מ"מ קעסיק בהיתר, וא"כ כל החיוב לטרוח ולמנוע הפיקו"נ כשזה אפשר וכפי יכלתו הוי רק מדרבנן וצ"ע.

אבקש מאוד מכת"ר שיחווה דעתו על כל האמור כדי שנוכל להביא דברים ברורים לציבור.

אסיים פה ביקרא דאורייתא ובהודאה מראש

יוסף ליברמן

☆ ☆ ☆

קצב • היכל הדעת - עניני הלכה ממורינו הרב שליט"א

יצחק מרדכי הכהן רובין

הר-נוף עיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד

ראש חדש אדר תשע"ז

לכבוד הרב הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א

רב קהילת "בית תפילה" וראש כולל במורשה ודעת

אחדשה"ט וש"ת

הריני בזה באגרות שניות - מה אומר ומה אדבר, אני חוזר על הראשונות, ואומר נאמנה שדין זה הוא מילתא דתליא בסברא ואינו צריך לראיה כלל, והלכה זו בדיני פיקו"נ שגורה בפי הרבה גדולים ותלמידי חכמים, ואף שאיני אומר קבלו דעתי אבל מאוד אצטער לשמוע אם כת"ר יורה לאחד מבאי בית תפילתו להוציא ממון רב בכה"ג, וכן אם יורה לרופא ללכת ברגליו זמן ארוך טובא לבית החולים או לכל צורך הצלת נפשות, או אם יגיד שיש לשלם לנהג נכרי סכום כסף גדול ולא ייסע הבעל בעצמו לבית החולים, אם יש ברשותו רכב. ולכן דברי הסיכום של מכתבו האחרון שישנם בנידונים אלו ב' צדדים, לענ"ד אינם נכונים כלל.

ורבות חכמתי בדעתי אם להשיב על המכתב האחרון, אבל כבוד התורה עדיף, ומפני שכת"ר מרביץ תורה לרבים וגם מתקיים בו כל המלמד את בן חברו תורה וכו', אמרתי אקח מועד לענות בקצירת אמרים ולעשות בזאת קנצין למילי, ובטוחני שכת"ר שהאמת נר לרגליו בסופו של דבר ירד לגוף הסברא שהיא לענ"ד סברא פשוטה וגם ישירה. וכאמור במכתבי הקודם ישנם ציורים רבים ושונים בהלכות פיקוח נפש ופעמים שההבדל ביניהם הוא דק ואין לדמות בהם מילתא למילתא מקופיא, אבל שורש הדברים חד הוא וכדלהלן.

א. גוף הסברא היא שבפיקוח נפש אדם מצווה על ההצלה, והשבת ניתנה להידחות בפני פיקוח נפש, אלא שכאשר ישנה אפשרות לעשות את ההצלה באופן שימנע עשיית מלאכות מיותרות, אמרינן שיש למעט ככל האפשר דקיימא לן שהשבת "דחוייה" אצל פיקוח נפש ולא "הותרה".

ומה חשיב "כישנה אפשרות", שבזה אמרינן לאדם שלא יחלל, הוא מילתא דתליא בסברא, והדעת נותנת שכל דבר שעשייתו היא בגדר טורח מרובה ביותר לא חשיב כאפשרות כלל לעניין נידון דידן.

ב. והנה כת"ר במכתבו מביא מתשובת דו"ז הגרשז"א זצ"ל במנחת שלמה ח"א סי' ז', להקשות על היסוד שכתבנו בספר ארחות שבת, ומה מאוד התפלאתי מדברי

עד היכן חובת ההשתדלות לשלם ולהמנע ממלאכה. —————. קצג

כת"ר שהם ממש היפך הכתוב שם בתשובה הנ"ל, ואדרבה תשובה זו של הגרשז"א היא מקור נאמן לכל דברינו כאשר יראה המעיין הישר בדבריו וכפי שאביא בסמוך.

ג. כת"ר מצטט לשונות מתוך התשובה הנ"ל, ומי שלא נמצא בגוף העניין יכול לבא לידי טעות שיש בדברי הגרשז"א זצ"ל איזה סעד לדבריו, אבל זה אינו כפי שיוכח בהמשך. ומה שכתבת בדברי הגרשז"א זצ"ל שאין אדם חייב לטרוח יתר על המידה לצורך הצלת נפשות ולא לשכור אחרים, איירי רק בהצלת אחרים אבל לא איירי כלל בגוונא של הצלת עצמו, גם זה אינו, וארחיב מעט בדברים.

ד. בתחילה יש להתבונן מהו שורש החילוק בין הצלת חברו לבין הצלת עצמו, והרי בפיקוח נפש חובה על האחר להציל את חברו שהוא בסכנה, מקרא מלא דיבר הכתוב "לא תעמוד על דם רעך" וכו'. ואמאי הצלת חברו קילא טפי שאינו חייב לתת ממון ולא צריך לטרוח. ואיזו הלכה התחדשה לנו בכאן להבדיל בין דם לדם.

ה. והנה הגרשז"א זצ"ל במאמרו הנ"ל מאריך לקיים את הדברים שנדפסו בשמו בספר שש"כ, אודות כמה ציורים בפיקוח נפש בשבת, ובהם הנידון אם אדם חייב להעיר את שכנו שיסיע אותו לבית חולים או לבקש משכן את הנר שדלוק בביתו, או דשרי ליה להדליק נר לצורך החולה ואין השכן מחוייב ליתן את נרו. וכן בגוונא שחוט החשמל נקרע ויש סכנה להשאירו כך מפני העוברים והשבים, האם צריך לעמוד ליד החוט הקרוע כל השבת, או שיכול לצלצל לחברת החשמל שיבואו לתקן את החוט הקרוע. ובכל הציורים הנ"ל פשיטא ליה להגרשז"א זצ"ל שאינו מחוייב לעשות כן בעצמו, כפי שהאריך שם בביאור הדברים, ודוחה את השגותיו של הגאון רבי פנחס אפשטיין זצ"ל.

ולכאורה יל"ע מדוע אין מוטל עליו לטרוח או להוציא ממון או לקום משנתו בשביל להימנע מחילול שבת, ואף שעסוק בהצלת אחרים אבל איסור חילול שבת מוטל גם עליו.

ו. וזאת מבאר הגרשז"א שישנו הבדל יסודי בין ההתנהגות שאדם מתנהג בה כאשר הוא עוסק בהצלת עצמו לבין ההתנהגות שאדם מחוייב בה לצורך הצלת חברו, דכמו שבימות החול אדם לא היה ממתין ברחוב אלא היה פונה לחברת החשמל, וכן לא היה מעיר את חברו משנתו, כך גם בשבת לא חייבתו תורה לעשות כן, אבל דברים שאדם היה עושה בימות החול בודאי ובודאי שיש לו לטרוח לעשותם בשבת כדי למעט בחילול שבת שהיא דחווה אצל פיקוח נפש.

ז. ובה נבדלים השניים - שכיון שאדם עבור בנו היה קם בלילה והיה מוציא הוצאות והיה טורח, אזי זוהי צורת ההתנהגות הרגילה אצלו בימות החול, ולכן הוא מחוייב

קצד • היכל הדעת - עניני הלכה ממורינו הרב שליט"א

לעשות כן גם בשבת, משא"כ חברו שגם בימות החול לא היה קם משנתו, אין זו ההתנהגות הרגילה שלו בענייני הצלת נפשות, ולכן גם בשבת אין חובה להעירו.

ח. כל זה בהבדל העקרוני בין מה שמוטל על החולה עצמו או על אביו ואמו, לבין מה שמוטל על חברו או שכנו, וכעת יש לדון גם במה שמוטל על האדם עצמו לעשות, האם יש גבול בדבר, או שמא גם בזה טורח גדול ביותר שאינו רגיל בו כלל נחשב "כלא אפשר".

ט. ובהמשך התשובה כותב הגרשז"א זצ"ל להדיא, שאדם שיש לו היתר לאכול ביום הכיפורים אינו חייב לטרוח ולחזור אחר אינפוזיה, וכן מעוברת בחדש התשיעי לא מחוייבת לשכור דירה בסמוך לבית החולים, עיי"ש.

והיינו אף לחולה עצמו, וכתב שם דחזו"נ שלא צריכים לעשות טעדיק וטורח גדול לצורך דבר שמדינא מותר לעשותו.

י. הרי לן דבריו המפורשים של הגרשז"א זצ"ל שהן הן הדברים שאמרנו, וישר כח לכת"ר שמעז יצא מתוק, ראייה ברורה למה שכתבנו^(ג).

(ג) ואכתוב בזה כמה מ"מ ממה שאחד מבאי בית מדרשנו ליקט בענין זה: בשם הגריש"א זצ"ל [ומובא בספר אשרי האיש או"ח ח"ב פרק ל"ו אות א'] - "בחולה שיש בו סכנה שקבעו לו תור לניתוח קודם שבת, ואז יצטרכו לחלל עבורו שבת גם שלא לצורך, ויש לו אפשרות לעשות הניתוח פרטי בלי חילול שבת, אך זה יעלה לו עשר אלף דולר. והשיב רבינו, עצם הפעולה נעשה היתר אין שום חשש לאיסור כאן".

בשם הגרש"ק שליט"א [משנת פק"נ אות מ"ו] - "כתב המשנ"ב בהלכות פסח סימן תס"ו ס"ק ב' שצריך לעשות בדרך היתר אם הוא 'בכל', והוציא מינה רבנו שליט"א שלא צריך לטרוח הרבה כדי לעשות המלאכה בשנוי, וכאשר צריכים לקצור לחולה לא חייבים לטרוח ולקצור בפיו. - רציתי לשאול האם גם ע"י עכו"ם לא צריך לטרוח הרבה לחפשו ולהביאו. עוד רציתי לשאול האם חייבים להוציא ממון כדי לעשות המלאכה ע"י עכו"ם, או דלמא כשם שאינו צריך לטרוח הרבה גם אינו צריך להוציא ממון. תשובה: אין חייבין (עי' רמ"א שכ"ח י"ב).

לא הבנתי התשובה: דספיקא דידן מיירי שאין עי"ז דיחוי ואחור, אלא שיש בזה טירחה או הוצאת ממון. תשובה: טירחה והוצאת ממון הוי כדיחוי ואחור.

כדי שיהיו הדברים ברורים לחלוטין הריני שוב לשאול ע"י דוגמא: יולדת שצריכה ליסוע בשבת ללדת, ויש נהג אמבולנס נכרי שיכול להסיעה אבל דורש תשלום כנהוג, ויש לבעלה רכב פרטי, האם מותר לבעלה להסיע בעצמו. תשובה: בזה מסתבר שיעשה ע"י גוי, אבל אם הגוי מבקש מחיר מוגזם יתכן שאין חייב והשעור צ"ע.

לכאורה אין דברי רבנו מובנים מאי נפקמ"נ אם הגוי מבקש מחיר מוגזם או מחיר סביר, וחשבתי לבאר שנסיעה רגילה באמבולנס הרבה עושים כן ומוציאים לזה ממון גם בכל השבוע כשצריכים,

עד היכן חובת ההשתדלות לשלם ולהמנע ממלאכה. ————— קצה

יא. ובנידון השני שכתבת, אודות מי שיש לו חתך בפניו וישנם שני רופאים האחד קרוב והשני רחוק, והקרוב אינו מומחה ואם יתפור תישאר צלקת, ואילו הרופא שנמצא במרחק הוא פלסטיקאי, שכתבתי לך במכתבי הקודם שאין היתר לחלל שבת כדי שהפצע יראה יפה יותר בלי צלקת.

וכתבת להקשות מדברי האבני נזר אודות דחיית מילת קטן שיש חשש שיתעקמו רגליו, שהאבני נזר מגדיר פגם גופני כהוצאת ממון רב, ואדם לא מחוייב לתת יותר מחומש לצורך קיום מצוה. וא"כ הכי נמי נימא שיהיה מותר לנסוע לרופא הפלסטיקאי המרוחק כיון שהפגם בפניו של החולה חשיב כהוצאת ממון רב.

ואומר נאמנה שלא ירדתי לסוף דעתך ולא אבין מה הוקשה לך, דזה פשוט שפגם על הפנים חשיב כטורח גדול, אבל אחרי ככלות הכל אינו מתיר לחלל שבת עבורו, שהרי גם על סכנת אבר לא מחללין שבת החמורה.

והיינו דכאן בנידון התפירה - אין במעשה הפלסטיקאי שום תועלת לגבי הפיקו"נ, דלצורך הפיקו"נ די לנו הרופא הקרוב, והטורח שייגרם מהצלקת אינו מעכב את ההצלה כלל. משא"כ בנידון ב' הרופאים - כיון שהוצאת ממון רב אינה בגדר אפשרות סבירה, לכן דרישת הרופא הקרוב, שדורש ממון רב, מעכבת את ההצלה, ואינו מחוייב בזה, ופשוט.

ואחתום כעין הפתיחה שבזה אני שם קנצין למילי, ומודה אני לכת"ר שהפך והפך בסוגיא זו, ובלי ספק היתה לי תועלת מרובה מהדברים.

וברכתי ברכת כהן שתמשיך ללמוד וללמד ותזכה להמשיך לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

ביקרא דאורייתא

יצחק מרדכי הכהן רובין

ולכן לא חשיבא כגון דא טירחה והוצאת ממון, וממילא בפקו"נ בשבת חייבים ע"י נכרי, אבל אם הנכרי מנצל הדבר ומבקש מחיר מוגזם בזה פטורים שאז חשיבא כטירחא גדולה, האם הבנתי נכון. תשובה: נכון. עכ"ד.